

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, na osnovi člana V stav 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i člana 39. stav 1. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, na sjednici održanoj 11. marta 2011. godine, donijela je

ODLUKU

I

Arheološko područje Rapovine, općina Livno, proglašava se nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: nacionalni spomenik).

Nacionalni spomenik čine ostaci ranosrednjovjekovne crkve iz 9. stoljeća, stećak, nadgrobni spomenici od početka 18-19 stoljeća i pokretno naslijeđe koje se nalazi u Zemaljskom muzeju Bosne i Hercegovine u Sarajevu (ulomak grede oltarne pregrade crkve iz 9. stoljeća) i Franjevačkom muzeju i galeriji Gorica u Livnu (ulomci pluteja oltarne pregrade s pleternom ornamentikom).

Nacionalni spomenik se nalazi na prostoru koji obuhvata k.č. 248 (stari premjer), posjedovni list broj 82, k.o. Rapovine, općina Livno, Federacija Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina.

Na nacionalni spomenik se primjenjuju mjere zaštite utvrđene Zakonom o provedbi odluka Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika uspostavljene prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini ("Službene novine Federacije BiH", br. 2/02, 27/02, 6/04 i 51/07).

II

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Vlada Federacije) dužna je osigurati pravne, naučne, tehničke, administrativne i finansijske mjere za zaštitu, konzervaciju i prezentaciju nacionalnog spomenika.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika (u daljnjem tekstu: Komisija) utvrdit će tehničke uvjete i osigurati finansijska sredstva za izradu i postavljanje informacione ploče sa osnovnim podacima o spomeniku i odluci o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom.

III

U cilju trajne zaštite nacionalnog spomenika, na prostoru definiranom u tački I stav 3. ove odluke utvrđuju se sljedeće mjere zaštite:

- dopušteni su istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi, uključujući i one koji imaju za cilj prezentaciju spomenika, uz odobrenje federalnog ministarstva nadležnog za prostorno uređenje i uz stručni nadzor nadležne službe zaštite naslijeđa na nivou Federacije Bosne i Hercegovine;

- zabranjeno je iskopavanje novih grobnica na starom groblju;
- preporučuje se iznalaženje nove lokacije za recentne ukope;

- područje predstavlja arheološki lokalitet te je prilikom obavljanja istražnih ili bilo kojih drugih radova, uključujući sahranjivanje posmrtnih ostataka u postojećim grobnicama, obavezno osigurati prisustvo arheologa;
- nije dopušteno odlaganje otpada.

IV

Svi pokretni nalazi, koji u toku arheološkog istraživanja budu nađeni, bit će pohranjeni u najbližem muzeju koji ispunjava kadrovske, materijalne i tehničke uvjete ili u Zemaljskom muzeju Bosne i Hercegovine u Sarajevu, obrađeni i prezentirani na odgovarajući način.

Sav pokretni i nepokretni arheološki materijal koji bude nađen u toku arheoloških istraživanja neophodno je stručno obraditi.

Arheolog – voditelj arheoloških istraživanja dužan je nakon izvršenih arheoloških radova podnijeti izvještaj Komisiji i instituciji koja je obavila istraživanja.

Arheolog – voditelj arheoloških istraživanja mora imati na raspolaganju sav pronađeni pokretni i nepokretni arheološki materijal dok traje istraživanje i dok ne završi izvještaj, a najduže za period od tri godine.

Paralelno s izvođenjem arheoloških istraživanja, neophodna je sukcesivna konzervacija nepokretnih nalaza na lokalitetu i konzervacija pokretnog arheološkog materijala i njegovo pohranjivanje u odgovarajuće prostore (depoe).

Nakon dostavljanja izvještaja o provedenom istraživanju, Komisija će utvrditi pokretne nalaze na koje će biti primjenjivane mjere zaštite koje Komisija utvrđuje.

V

Iznošenje pokretnog naslijeđa iz tačke I stav 2. i tačke IV stav 1. ove odluke (u daljnjem tekstu: pokretno naslijeđe) iz Bosne i Hercegovine nije dopušteno.

Izuzetno od odredbe stava 1. ove tačke, dopušteno je privremeno iznošenje pokretnog naslijeđa iz Bosne i Hercegovine radi prezentacije ili konzervacije, ukoliko se utvrdi da konzervatorske radove nije moguće izvršiti u Bosni i Hercegovini, odnosno ako se procijeni da se konzervacija u inozemstvu može izvršiti kvalitetnije, brže i jeftinije.

Odobrenje u smislu prethodnog stava daje Komisija, ukoliko nesumnjivo bude utvrđeno da to ni na koji način neće ugroziti pokretno naslijeđe.

Komisija u svom odobrenju za privremeno iznošenje pokretnog naslijeđa iz Bosne i Hercegovine utvrđuje sve uvjete pod kojima se to iznošenje može izvesti, rok za povrat u Bosnu i Hercegovinu, kao i zaduženja pojedinih organa i institucija na osiguranju tih uvjeta, te o tome obavještava Vladu Federacije, nadležnu službu sigurnosti, carinsku službu Bosne i Hercegovine i javnost.

VI

Stavljaju se van snage svi provedbeni i razvojni prostorno - planski akti u dijelu u kojem su u suprotnosti sa odredbama ove odluke.

VII

Svako, a posebno nadležni organi Federacije Bosne i Hercegovine, kantona, gradske i općinske službe suzdržat će se od poduzimanja bilo kakvih radnji koje

mogu oštetiti nacionalni spomenik ili dovesti u pitanje njegovu zaštitu.

VIII

Ova odluka dostavit će se Vladi Federacije, federalnom ministarstvu nadležnom za prostorno uređenje, nadležnoj službi zaštite naslijeđa na nivou Federacije Bosne i Hercegovine i općinskom organu uprave nadležnom za poslove urbanizma i katastra, radi provedbe mjera utvrđenih u tač. II - VII ove odluke, te nadležnom općinskom sudu radi upisa u zemljišne knjige.

IX

Sastavni dio ove odluke je obrazloženje sa pratećom dokumentacijom, koje je dostupno na uvid zainteresiranim licima u prostorijama i na web stranici Komisije (www.kons.gov.ba).

X

Prema članu V stav 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, odluke Komisije su konačne.

XI

Ova odluka stupa na snagu narednog dana od dana objavljivanja u «Službenom glasniku BiH».

Ovu odluku Komisija je donijela u sljedećem sastavu: Zeynep Ahunbay, Martin Cherry, Amra Hadžimuhamedović, Dubravko Lovrenović i Ljiljana Ševo.

Predsjedavajuća Komisije

Amra Hadžimuhamedović

Broj: 05.1-2.3-77/11-1
11. marta 2011. godine
Sarajevo

O b r a z l o ž e n j e

I – UVOD

Na osnovi člana 2. stav 1. Zakona o provedbi odluka Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, uspostavljene prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, "nacionalni spomenik" je dobro koje je Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika proglasila nacionalnim spomenikom, u skladu sa čl. V i VI Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, kao i dobra upisana na Privremenu listu nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine («Službeni glasnik BiH», broj 33/02), sve dok Komisija ne donese konačnu odluku o njihovom statusu, a za što ne postoji vremensko ograničenje i bez obzira da li je za dotično dobro podnesen zahtjev.

Franjevački muzej i galerija Gorica – Livno podnio je, dana 14. 01. 2003. godine, prijedlog/peticiju za proglašenje Groblja u Rapovinama, općina Livno, nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine.

U skladu sa odredbama Zakona, a na osnovi člana V stav 4. Aneksa 8. i člana 35. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, Komisija je pristupila provedbi postupka za donošenje konačne odluke za proglašenje dobra nacionalnim spomenikom.

Izjava o značaju dobra

U 9. stoljeću livanjska županija vjerovatno je, uz Livanjsko, obuhvatala Duvanjsko i Glamočko polje. Sjedište joj je bilo Livno, koje se prvi put spominje 892. godine pod imenom Cleuna, u povelji hrvatskog kneza Muncimira, gdje se kao župan Livna navodi Želimir u ulozi svjedoka.

U selu Rapovine, 3 km jugozapadno od Livna, na aktivnom katoličkom groblju pronađen je 1885. godine, arhitrav predromaničke oltarne pregrade s natpisom i nekoliko ulomaka pluteja oltarne pregrade s pleternom ornamentikom. Na ovom nikad istraživanom lokalitetu, nalazila se i nekropola sa stećcima o čemu svjedoči još samo jedan preostali stećak, a nadgrobni kameni križevi od početka 18-19 stoljeća i savremene grobnice svjedoče o dugom trajanju ovog kulturnog i grobljanskog prostora kroz historiju.

II - PRETHODNI POSTUPAK

U postupku koji prethodi donošenju konačne odluke o proglašenju, izvršen je uvid u:

- dokumentaciju o lokaciji imovine i sadašnjem vlasniku i korisniku dobra (kopiju katastarskog plana i zemljišnoknjižni izvadak),
- podatke o sadašnjem stanju i namjeni dobra, uključujući i opis i fotografije, podatke o oštećenjima u toku rata, podatke o intervencijama na restauraciji ili drugoj vrsti radova na dobru, itd.,
- historijsku, arhitektonsku ili drugu dokumentarnu građu o dobru,
- dopisom broj 05.1-35.2-10/10-44 od 05.04.2010. godine zatražena je dokumentacija i stav vlasnika u vezi sa proglašenjem lokaliteta u Rapovinama, općina Livno, nacionalnim spomenikom BiH,
- dopisom broj 05.1-35.2-10/10-44 od 05.02.2010. godine zatražena je dostava dokumentacije i stavovi u vezi sa proglašenjem lokaliteta u Rapovinama,

općina Livno, nacionalnim spomenikom BiH od Zavoda za zaštitu spomenika u sastavu Federalnog ministarstva kulture i sporta,

- Dopisom broj 07-40-4-1508-1/10 od 14.04.2010. godine Zavod za zaštitu spomenika u sastavu Federalnog ministarstva kulture i sporta potvrdio je da dobro nije bilo zaštićeno od strane Zavoda za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa BiH.
- Dopisom broj: 05.1-35.7-12/2010-27 od 19.05.2010 zatražen je od Uprave za inspekcijske poslove Livno, hitan inspekcijski nadzor, radi uništavanja srednjovjekovnih grobnica novijim ukopima.
- Do momenta donošenja odluke nije dobijen stav vlasnika.

Na osnovi uvida u prikupljenu dokumentaciju i stanje dobra, utvrđeno je sljedeće:

1. Podaci o dobru

Lokacija

Selo Rapovine se nalazi 3 km jugozapadno od Livna, na putnom pravcu Livno – Split. Nadmorska visina lokaliteta iznosi 767 m, geografska dužina 43°48.945', geografska širina 16°58.460'.

Nacionalni spomenik nalazi se u katoličkom groblju, iznad sela, na lokaciji koja obuhvata k.č. 387 (novi premjer), posjedovni list broj 82, što odgovara k.č. 248 (stari premjer), k.o. Rapovine, općina Livno, Federacija BiH, Bosna i Hercegovina.

Historijski podaci

U 9. stoljeću livanjska županija vjerovatno je, uz Livanjsko, obuhvatala Duvanjsko i Glamočko polje. Sjedište joj je bilo Livno, koje se prvi put spominje 892. godine pod imenom Cleuna, u povelji hrvatskog kneza Muncimira, gdje se kao župan Livna navodi Želimir u ulozi svjedoka¹. Ime grada zabilježeno je i u popisu naseljenih gradova u djelu „O upravljanju carstvom „ bizantskog cara Konstantina Porfirogeneta iz sredine 10. st. gdje opisuje Hrvatsku i nabraja njene županije, te u popisu između 11 županija kao prvu navodi županiju Livno. Livanjska županija vjerovatno je obuhvatala, pored Livanjskog, Duvanjsko i Glamočko polje. U povelji kralja Zvonimira iz posljednje četvrtine 11. st. spominje se livanjski comes Dobrila.

U srednjem vijeku, u crkvenom pogledu Livno je pod jurisdikcijom splitske nadbiskupije, a njene ovlasti potvrdili su ugarsko-hrvatski kraljevi Koloman (1103) i Andrija II (1207). U granice potonje biskupije, livanjsku župu uključuje i papa Celestin III. Osnivanjem bosanske vikarije 1340. godine, Livno je bilo u sklopu duvanjske kustodije, koja je pokrivala zapadnu Hercegovinu, Cetinsku krajinu i Tropolje (Završje).

Od početka 13. st. područje koje obuhvata Livanjsko, Glamočko i Duvanjsko polje sve češće se naziva Tropolje (Tres campi). Za vladavine Stjepana II Kotromanića (1314-1353) Tropolje, godine 1322, ulazi u sastav bosanske države,

¹ Maja Petrinec, U Arheološka zbirka Franjevačkog muzeja u Livnu, Srednjovjekovno razdoblje, Split :1999, str. 32.

nazivajući se od tada Završje ili Zapadne strane, kao odraz gledanja iz centralne Bosne.

Sam grad Livno (castrum Cleune) ponekad se naziva i Bistrički grad ²(castrum Bystryze), jer se iznad izvora rijeke Bistrice, nalazila srednjovjekovna utvrda, čiji su bedemi i obrambene kule još uvijek vidljivi.³

2. Opis dobra

Na topografskoj karti Livna i okoline (1686–1689) na položaju Rapovina, označena je crkva sv. Petra (Chiesa di S. Pietri).⁴

Arhitrav predromaničke oltarne pregrade s natpisom, pronađen je 1885. godine, a prema podacima iz Hronike Franjevačkog samostana na Gorici u Livnu, pronašao ga je livanjski župnik fra Ante Brešić, kao spoliju jednog groba na groblju u Rapovinama. Otkriven je slučajno, kao i ostali dijelovi predromaničkih kamneih pluteja, na položaju aktivnog katoličkog groblja. Greda oltarne pregrade, dimenzija 120,2 x 26 x 13,5 cm, ukrašena je ornamentom kuka i kimatija kao karakterističnim motivima u kiparstvu predromanike, tj stilističkoumjetničkom izrazu koji je obilježio vremensku epohu ranog srednjeg vijeka (9-11. st.), na zapadnomediteranskim prosotrima, te dijelovima srednje i zapadne Evrope.⁵ Premda je latinski tekst klesan rustičnim kapitalom, ipak gledajući u cjelini rad ne odaje niži izvedbeni i sadržajni nivo, što se nerijetko uočava na spomenicima u dinarskoj unutrašnjosti, izvan neposrednijeg domašaja gradskog kulturnog kruga, u tom slučaju najbližeg Splita i Trogira. Tekst natpisa otkriva dedikacijski sadržaj koji govori i o darivanju i posveti sv. Petru apostolu :

FERRE DIGNATVS EST AT HONOREM (m) BEATI PETRI AP(ost)LI P(ro)
REMEDIO ANIME SVE....

U njemu se, dakle, direktno očituje izvorni crkveni titular - sv. Petar, kojem je sve do rušenja 1683/4. godine, bila naslovljena crkva na groblju u Rapovinama.⁶ U natpisu se javljaju karakteristični epigrafički izričaji koji upućuju na zavjetnu komponentu ovog posvetnog teksta, koji mole za spas duše, kao što se to i čita u formulaciji „pro remedio anime sue“.

Greda se danas nalazi u Zemaljskom muzeju BiH u Sarajevu, a njena gipsana kopija u Franjevačkom muzeju i galeriji Gorica u Livnu.

Ulomci tri različita pluteja oltarne pregrade s pleternom ornamentikom, pripadaju trima plutejima i pronađeni su u različito vrijeme. Dva ulomka se nalaze u Zemaljskom muzeju BiH u Sarajevu, a njih destak u Zbirci Franjevačkog muzeja u Livnu.

² Historijsko područje-Stari grad u Livnu (Bistrički grad) proglašeno je nacionalnim spomenikom na 15 sjednici, održanoj od 06.-10.07.2004.

³ Opširnije o historijskim podacima pogledati u odluci Komisije: **Arheološko područje – Rešetarica s ostacima ranokršćanske bazilike, dvije nekropole i pokretnim naslijeđem, općina Livno**, FBiH, “Službeni glasnik BiH”, broj 89/09.

⁴ Marić Baković Marija, Izvješće o rezultatima arheološkog iskopavanja na lokalitetu Rapovine, Katoličko groblje, 2010, str. 3.

⁵ Vedrana Delonga, u: *Livanjski kraj u povijesti, Srednjovjekovno razdoblje*, 1994, str. 84. (Također vidi F. Radić, *Izvješće o radu Hrvatskog starinarskog društva u Kninu*. Starohrvatska prosvjeta, god, IV, broj 1, Knin 1898, 40)

⁶ Vedrana Delonga, Nav. djelo, str. 84. (Također vidi F. Radić, *Izvješće o radu Hrvatskog starinarskog društva u Kninu*. Starohrvatska prosvjeta, god, IV, broj 1, Knin 1898, 40)

Na groblju u Rapovinama evidentiran je samo jedan stećak (?), sanduk⁷, koji je dosta oštećen i amorfan⁸ i veliki broj kamenih križeva (preko 100), koji datiraju od početka 18 – 20 stoljeća. Godine 1888. podignut je i zajednički spomenik vojnicima 4. bataljona, 28. regimente.

Veze livanjskog klesarstva s Dalmacijom vrlo su stare. Zabilježeno je da je još 1467. godine Petar Prvičić iz Livna učio klesarski zanat kod Mihovila Mihaljevića u Splitu i da iste te godine njegov savremenik, Livnjak Antun Drastić, uči kod najvećeg majstora Jurja Dalmatinca.⁹

Do danas su nam ostali nepoznati klesari brojnih livanjskih stećaka. Na ovom prostoru lijepo se može pratiti razvoj nadgrobnih spomenika od stećaka preko stela i krstača do spomenika 18. i 19. stoljeća. Najveći broj i danas aktivnih grobalja u ovom kraju, na istim je lokalitetima na kojima i srednjovjekovna groblja. Mnogi nadgrobnih spomenici 16-19 stoljeća, nisu obrađeni u literaturi, niti evidentirani.

U Rapovinama su sačuvane dvije krstače¹⁰ s posebno malim bočnim krakovima.¹¹

(Krstača br. 1, dimenzija 100x63x18 cm, obli gornji krakovi, na istočnoj plohi plastično isklesana ljudska figura s podignutom desnom rukom, u kojoj je sjekira, uz lijevi bok uspravno stoji mač, okrenut vrhom prema dolje.

Krstača br. 2, dimenzija 110 x 65x 18 cm, je oštećena, na istočnoj plohi ističe se reljefno rađena sjekira).

3. Dosadašnja zakonska zaštita

Prema evidenciji Zavoda za zaštitu spomenika dobro je bilo evidentirano pod nazivom: Ostaci crkve sv. Petra s nekropolom stećaka u starom rimokatoličkom groblju sv. Petra. Rapovine, Livno. Dobro nije bilo zaštićeno od strane Zavoda za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa BiH.

4. Istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi

U organizaciji Franjevačkog muzeja i galerije Gorica Livno započeta su zaštitna arheološka iskopavanja na Katoličkom groblju u Rapovinama pored Livna koja su trajala u periodu od 16. 06. do 18. 06., te od 05. 07. do 08. 07. 2010. godine. Stjepan Jurkić iz Livna, čija se porodična grobnica nalazi u starom dijelu groblja u Rapovinama, planirajući obnovu porodične grobnice iz 1852. i grobnice Vujanović-

⁷ Do danas su nam ostali nepoznati klesari brojnih livanjskih stećaka. Na ovom prostoru lijepo se može pratiti razvoj nadgrobnih spomenika od stećaka preko stela i krstača do spomenika 18. i 19. stoljeća. Najveći broj i danas aktivnih grobalja u ovom kraju, na istim je lokalitetima na kojima i srednjovjekovna groblja. Mnogi nadgrobnih spomenici 16-19 stoljeća, nisu obrađeni u literaturi, niti evidentirani.

⁸ Iz dopisa broj 07-40-4-1508-1/10 od 14.04.2010. godine od Zavoda za zaštitu spomenika u sastavu Federalnog ministarstva kulture i sporta, vidljivo je da je broj stećaka nekad bio veći, odnosno iz naziva pod kojim je dobro bilo zavedeno (Ostaci crkve sv. Petra s **nekropolom stećaka** u starom rimokatoličkom groblju sv. Petra. Rapovine, Livno).

⁹ Stipo Manderalo, *Gospodari kamena, Livanjsko klesarstvo devetnaestog vijeka*. Sarajevo: „Veselin Masleša“, 1987, str. 12.

¹⁰ Stipo Manderalo, Nav.dj., Sarajevo: „Veselin Masleša“, 1987, str. 18.

¹¹ Prilikom obilaska terena spomenute krstače nisu evidentirane.

Cvrk iz 1831. godine, te zidanje nove grobnice, o radovima je obavijestio FMGG Livno i arheologinju Mariju Marić Baković, nakon čega je otvorena probna sonda.¹²

Rezultati probnog iskopa bili su temelji arhitekture, nakon čega je sonda proširena. Sonda br. 1 obuhvatila je prostor između grobnica Ivica Jurkića (zidana 1986) s južne strane i Jure Bralo (zidana 1980-ih) sa sjeverne strane, te starijih grobnica s istočne i zapadne strane. Dimenzije sonde bile su 2,10 x 3,40 m. Na osnovi kartografskih zabilješki, historijskih izvora, sačuvane tradicije, te ulomaka crkvenog namještaja slučajno nađenog krajem 19. st. i ponovo 1980-ih godina, došlo se do pretpostavke kako se na katoličkom groblju nalazila crkva.

Crkva za koju se na osnovi reljefnih ukrasa i titularnog natpisa znalo da je podignuta krajem 9. i početkom 10. st. u vrijeme kneza Mutimira i livanjskog župana Želimira, da je posvećena apostolu Petru, te da je srušena oko 1685/86, konačno je ugledala svjetlo dana. Potvrdu da se radi o navedenoj crkvi dali su novi nalazi ulomaka crkvenog namještaja (ulomci oltarne pregrade) ukrašenog troprutim pleterom. Postalo je očito da iskop treba nastaviti tamo gdje to bude moguće, ne oštećujući postojeće grobnice. Iskop u sondi 1 otkrio je temeljni zid (zid 1) u smjeru istok-zapad, solidno zidan od monolitnih blokova koji se nastavlja u istočnom profilu. Na njega se vezao poprečni zid u pravcu sjevera, slabije konstrukcije na kojeg je položen monolitni blok. S unutrašnje južne strane zida 1 vezale su se klesane ploče podnice koje su se nastavljale u profilu grobnice Ivica Jurkića. Upravo na podnici su nađeni ulomci pilastra s pleterom. Uz sjeverni profil sonde na nivou nižem od podnice otkriven je monolitni blok koji ulazi u sjeverni profil. Pretpostavljamo da bi se moglo raditi o grobu, ali da nije otvaran zbog složenosti situacije uz susjednu grobnicu Jure Bralo. Iskop u sondi 1 trajao je u periodu od 16. do 18. juna 2010. godine.

Prilikom saniranja južnog bočnog zida stare grobnice Jurkića iz 1852. godine, Stjepan Jurkić je naišao na temeljni zid. Istom prilikom nađen je impost ukrašen križem upisanim u kružnicu. Izlaskom na teren (30. lipnja 2010) utvrđeno je kako grobnica leži na starim temeljima koji se dovode u kontekst s otkrivenim zidom 1. Otvorena je nova sonda br. 2 koja prati dužinu grobnice. Radovi na novom iskopu trajali su od 5. do 8. jula 2010. Temeljni zid 2 protezao se u pravcu istoka, smješten između grobnica Jurkić iz 1852. i nešto mlađe grobnice Jurkić koja se pruža prema istoku, sa sjeverne strane, te grobnica Vujanović-Cvrk (1831) i Mate Kutleše (1833) s južne strane. Dužina iskopanog zida 2 iznosi 5,60 m, nakon čega je utvrđeno da skreće, odnosno otvoren je temeljni zid 3, koji se proteže prema sjeveru u pročelju grobnica Jurkić (iz 1852. i 1986) te se spaja sa zidom 1 pod pravim uglom. Ponovo je nađeno nekoliko ulomaka s troprutim pleterom. Po svemu sudeći, radi se o zapadnom dijelu crkve, gdje bi mogao biti i ulaz u istu. Sonda 1 se proširila sa zapadne strane kako bi se uhvatio spoj zida 1 i 3 sa zapadnim profilom. Iskop je ograničen grobnicom sa zapadne strane. Zid 3 se urušava u pravcu sjevera, ali postoje naznake uz sjeverni profil sonde kako se nastavlja. Čišćenjem zida 3 uz zapadni profil grobnice Ivica Jurkića utvrđeno je kako grobnica leži dijelom na temeljnom zidu crkve, te je uočen ulomak s pleterom uzidan u grobnicu. Odobrenjem Stjepana Jurkića ulomak je izvađen. Radi se o posebnom ulomku oltarne pregrade (pluteja) na kojem je motiv križa u kombinaciji oblog i uglatog tropletera. Ovaj nalaz je još jedan prilog tvrdnji da se radi o temeljima historijski poznate starohrvatske crkve. Obitelj Jurkić izrazila je spremnost o ekshumaciji (sahranjenog Ivica Jurkića

¹² Marić Baković Marija, Izvješće o rezultatima arheološkog iskopavanja na lokalitetu Rapovine, Katoličko groblje, 2010, str. 2.

koji je umro 1992) i izmještanju porodične grobnice iz 1986. godine u interesu daljnjeg istraživanja.

Situacija na terenu je dokumentirana. Geodeti su izvršili visinska mjerenja totalnom stanicom, tehnički crtač je izradio situacijski plan. Lokalitet je također detaljno foto dokumentiran u svim fazama. Svi pokretni nalazi (ulomci oltarne pregrade, ulomci arhitekture, sporadični keramički nalazi i čavli) smješteni su u FMGG-u, gdje su očišćeni te zalijepljeni nakon što je uočeno da se neki ulomci kamenog namještaja međusobno spajaju.

Iskopavanja se planiraju nastaviti tamo gdje to bude moguće, oslanjajući se na dosadašnje nalaze arhitekture. U međuvremenu lokalitet je prekriven najlonom, utvrđen drvenim gredama tamo gdje prijete opasnost od urušavanja (uz zid 2 i grobnice Vujanović-Cvrk i Kutleša), te nasut zemljom.¹³

5. Sadašnje stanje dobra

Uvidom na lokalitetu, dana 30. 10. 2010. godine, ustanovljeno je sljedeće:

- na lokalitetu nije moguće sa sigurnošću utvrditi gdje su ostaci temelja crkve iz 9. st., jer su recentni grobovi gusto smješteni i vjerovatno su „prekrili“ iste,
- evidentiran je samo jedan oštećen i amorfan stećak(?),
- srednjovjekovni grobovi su uništeni novijim ukuopima; na mjestu kopanja novih grobnica, u plastične vreće sakupljene ljudske kosti (iz srednjovjekovnih grobova), jedna ljudska lubanja evidentirana na površini, između novijih grobova,
- nekoliko starijih križeva s početka 20. stoljeća su inkorporirani u novije grobnice (istih porodičnih grobnica).
- Uvidom na lokalitetu, dana 09 07. 2010. godine, ustanovljeno je sljedeće:
- otvorene dvije sonde, pod vodstvom arheologinje Marije Matić, na terenu prisutna i arheologinja Bernarda Teklić,
- vidljivi ostaci temelja crkve u obje sonde,
- srednjovjekovni grobovi koji su uništeni novijim ukuopima i koji su bili vidljivi prilikom obilaska terena 31.03.2010. godine, više nisu vidljivi - sazidana je nova grobnica.

6. Specifični rizici

- Recentniji ukopi ugrožavaju i uništavaju ranosrednjovjekovno groblje,
- Neistraženost i nepostojanje javne svijesti o značaju lokaliteta kao arheološkog nalazišta.

III - ZAKLJUČAK

Primjenjujući Kriterije za proglašenje dobara nacionalnim spomenicima (“Službeni glasnik BiH”, br. 33/02 i 15/03), Komisija donosi odluku kao u dispozitivu. Odluka je zasnovana na sljedećim kriterijima:

¹³ Marić Baković Marija, Izvješće o rezultatima arheološkog iskopavanja na lokalitetu Rapovine, Katoličko groblje, 2010, str. 3.

- A) Vremensko određenje**
- B) Historijskavrijednost**
- C) Umjetnička i estetska vrijednost**
 - i. Kompozicija
 - v. Vrijednost detalja
- D) Čitljivost (dokumentarna, naučna, obrazovna vrijednost)**
 - i. Svjedočanstvo o historijskim promjenama
 - iv. Svjedočanstvo o određenom tipu, stilu ili maniru
- E) Simbolička vrijednost**
 - i. Ontološka vrijednost
 - ii. Sakralna vrijednost
- G) Izvornost**
 - i. Oblik i dizajn
 - v. Položaj i smještaj u prostoru

Sastavni dio ove odluke su:

- Kopija katastarskog plana, k.č .248 k.o. Žabljak-Rapovine, broj plana: Z30 CXVI 10 C/3, Razmjera 1:2500, izdala 20.04.2010. godine, Općina Livno, Služba za imovinsko-pravne, geodetske poslove i katastar nekretnina, Federacija Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina,
 - Izvod-prijepis posjedovnog lista, broj 82, k.o. Rapovine, izdala 21.05.2004. godine Služba geodetskih i imovinsko-pravnih poslova, Odsijek za katastar i geodetske poslove, općina Livno.
 - Fotodokumentacija:
 - fotografije postojećeg stanja snimljene 31.03. 2010. godine, fotografirala arheolog Silvana Čobanov (fotografirano digitalnim fotoaparatom Canon 1000D)
- grafički prilozi.

Korištena literatura

U toku vođenja postupka proglašenja dobra nacionalnim spomenikom BiH, korištena je sljedeća literatura:

- 1994. Delenga, Vedrana. *U Livanjski kraj u povijesti, Latinski epigrafički spomenici starohrvatske županije Livno*. Split- Livno: 1994.
- 1999. Milošević, Ante, Predgovor, Arheološka zbirka Franjevačkog muzeja u Livnu, Split: 1999.
- 1999. Petrinec, Maja, u: Arheološka zbirka Franjevačkog muzeja u Livnu, *Srednjovjekovno razdoblje*, Split: 1999.
- 2010. Marija Marić Baković, *Izviješće o rezultatima arheološkog iskopavanja na lokalitetu Rapovine*, Katoličko groblje, 2010. godine.

Nosilac istraživanja i izrade Prijedloga odluke:
*Silvana Čobanov, diplomirani arheolog i profesor
francuskog jezika i književnosti, saradnik za arheologiju
u Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika*